

CZAKÓ GÁBOR

Kultúra, kultusz, vallás, babona

1.

Kultúra és vallás kapcsolata visszamegy a nyelvi gyökereikhez, legalábbis megnyilvánulásuk nyelvi gyökereihez. A vallás szembeötlően a kultuszban mutatkozik, a kultusz pedig ugyanabból a *colere* = művel, gondoz, tisztelettel van jelentésű igéből származik, amelyből a kultúra. Az etimológiainál mélyebb kapcsolatok föllelhetők a magyar művelni igében és származékaiban is, vö.: mives, művelt, földműves stb. Hamvas Béla életbölcseletének egyik kulcsszava a művelés, ez nála az ember alapvető magatartását, létmódját, feladatát jelöli. Példával megvilágítva: nem azért kell kapálni a krumplit, hogy az bővebb termést adjon, hanem azért, hogy a krumpli jobban érezze magát. Az ember dolga, hogy a világot művelje, s ezáltal a létet javítsa. Ennek az ellenkezője Hamvas szerint nem a bűn, hanem a létrontás. A létrontás példái számosak vagy inkább számtalanok az erőszakolt törvényhozástól a köznapi szeretetlenségen át a „természet leigázásáig”. Mindenki ismeri a Kis-Balaton legyőzésének történetét, vagy a Tiszán vett győzelem tragikus következményeit a nagy szegedi árvíztól a kiskörei mocsárig.

Könnyen megjósolhatók a dunai vízlépcsők mellék? *fő!* hatásai is, de nem akarok jósolni és különben is itt a közbevetés: a dolog nem ennyire egyszerű, ma már sokkal ésatóbbi.

A dolog valóban bonyolultabb. Kultusz és kultúra mára elég élesen széjjelvált, szintúgy a mögöttük élő vallást a legtágabban jellemző személyes és szellemi kapcsolatok is meglazultak. A kultúráról levált a civilizáció, az erkölcsről a jog, a közösségből kurtánfurcsán kipottyant az egyén, miközben önmagából is kiszorult (úgynevezett identitászavarai támadtak). A szétszakadásnak természetesen ára van, akár a vízszabályozásnak. Bizonyos, hogy az egy gyökérről eredő szocializmus, szociális, szocietasz szöbokornak a társadalmi gyakorlatban való elkülönödése, sőt szembeállítódása a legragikusabb csapást jelenti a közösségi életre, a szociális magatartásra és a szocializmusra... Vagyis a természetből egybetartozókat tilos szétválasztani. Az elkövető a létet-rontja el: közösség nélkülivé satóbbi teszi a világot annak összes következményeivel együtt. Minél sikeresebben babrál, annál súlyosabbak a konzekvenciák.

2.

A kultusz: áldozat. És az áldozat kapu anyag és szellem között. A kultikus szertartásban zajlik az Úrfelmutatás és szívünk fölemelése.

Az áldozat természetesen emberáldozat. Más nem is lehet. Önáldozat. Tied vagyok, mondja a hívő és a szerelmes, nem lemondásból, hanem boldogságból, mert megértette, hogy a saját, külön fél életével nem megy semmire. Leborulása emelkedés, az önátadásban az Egésszel lép kapcsolatba, sőt az Egészbe lép be.

A kapu irányába tájolták az összes régi templomot, szent helyet, sírt, halotti máglyát, bölcsőt, nyoszolyát. Erről beszélnek az élet szertartás szavai: Istenben boldogult, egyezés, áldott állapot stb. *Egybekelni*, mondja a házasságról a magyar, s ott van a szóban a teljes tudás a nászról, melyben a kettétört, a férj és a feleség egymásnak adva magát visszaforr és a nászágyból kelve egyként lép az életbe. Ezért is szentség a házasság és ezért ezt a szentséget nem a pap, hanem a két *fél* szolgáltatja ki egymásnak. A csángómagyarok archaikus nyelvében mindkét házastárs *feleség*...

Az anyag művelése, fölemelése nem ünnep, hanem élet. Fát ültetni az út szélére idegeneknek, imádkozni evés előtt, félredobni az autópályára esett követ. A házasságban az egyik fél emeli a másikat és a másik az egyiket, senki se lép, vagy divatos kifejezéssel: senki se fejlődik külön, hanem viszi magával a párját élete újabb és újabb szintjeire. Ugyanez zajlik szórol szóra a barátságban vagy az Úrfelmutatásban: a pap emeli az ostyát és az ostya emeli a papot; a művészetekben a művész érintésére magasabb létkörbe kerül a szó, a hang, a kő, a szín és alkotása a művészt is a világ mélyebb megértésére sarkallja — a dal megszüli énekesét...

A kultúra története kultusz-történet: az ember évmilliók küzdelme azért, hogy szellemi létet éljen, mégpedig közösségben. A kultúra és a közösség szinonim fogalmak. A közösségben a tagok egyfelé törekszenek a maguk ereje és képességei szerint közös értékek égboltja alatt. Ki-ki lemondott elkülönülni és hetvenkedőn kiválni igyekvő énjéről, mert szolgaság helyett szolgálatot talált. Nem szolga lett, mert csak az szolga, akinek az ura maga is szolga. Az ő királya maga a Teremtő és fejedelmei az igazság, a szeretet, a tudás, a becsület, a szépség, az anyanyelv, a nemzet szép hagyománya.

3.

A kultúra két jeles alakja a hős és a szent. Azt tanúsítják, hogy az ember az anyagi meghatározottságokon túl kezdődik — lentebb az élet állati. Nem érdemes folytatni. A szent gyakran csöndben, észrevétlen valósítja meg a teljes életet, a hős sorsa látványosabb. Ő kockára veti a személyét, ha kell, az életét azokért az eszmékért, melyek a közösséget, a kultúra szövetét összefűzik.

A hős és szent életáldozatával ténylegesen átlép a kapun, még a bornírt eszmék hősei is. A történelem világosan mutatja, hogy nagy számárságok is eszmévé nemesülhetnek, évszázadokig létezhetnek, ha akadnak mártírjaik, és nagy nemzetek enyészhetnek el, ha nem akad senki, aki meghal értük.

4.

Talán már világos, hogy az Ádám utáni ember: kultúrába lépett ember. Őt az élvemaradás gondján túl eszmék tisztítják és hívják. A bünbeeséssel ráébredt, hogy neki a boldog állat-élet örömei kevesek, ő többé nem lakhat jól, mint az antilop és a majom; nincs a földön annyi hús, bor, nő, no és hatalom meg pénz, amennyire azt mondhatná: elég! Olyan lett, mint egy közülünk, mondta rá az Úr, vagyis szellemi lény, törvénye a tudás, a szeretet, a becsület, céljai az Istenhez való visszatalálás, a szépség, a szabadság, a haza, vagyis eszmék, az élete ezeknek a megvalósítása és megvallása.

A vallás a szó tiszta, etimológiai értelmében tanúságtétel szellemi voltunkról. Minden ember vallásos. Az is, aki tagadja. A materialista a legbigottabb, mert azt hiszi, hogy lélekkel bírni, pontosabban és őszintén: lélek nélküli lénynek lenni elhatározás kérdése.

5.

Korunk soros válsága — amiben a miénk különbözik más korokétól — éppen ebben a materialista vallásosságban gyökerezik, mely eldobta Istent, lemondott a lét fizikain túli

tartományainak megismeréséről, visszacserélni remélte a szellemi meghívását anyagi determináltságra, szabadulni akart kultúrától, vallástól, kultusztól, közösségtől, családtól.

Céljához az eszközt megtalálta: az áldozat irányát megfordította. Törekvése, hogy ezután a szellemi váljék anyaggá, komoly sikert hozott; a történelemben eddig példátlan mértékű és ütemű műszaki-technikai-tudományos gyarapodás valósult meg.

A kultusz ezenközben természetesen kultusz maradt, az áldozat áldozat, a vallás vallás. Változott a tér, az idő, az ember és az Isten és a kapu, a materiális és a szellemi közti kapu szárnyai összehajoltak. Szűkebb lett a tér; az üdvösségről lemondva születés-halálnyi időre rövidült az élet; és abból csinálták az istent, ami adódott: hitlerből, rákosiból, filmszillagból, tánczenészből, de még inkább és leggyakrabban dolgokból: rágógumiból, autóból, harisnyából, nyaralásból, munkából.

A kultusz ebben a helyzetben sosem fokozható eléggé, hiszen a tér és az idő nem végtelen többé és az istenek egyike sem Abszolútum. Tehát az embernek kell összehúzódkodnia. Kisebbre és egyre kisebbre, ugyanakkor az új kultuszok papjainak és szertartásmestereinek milliós tömegeket kell hadra fogniok, erdőket kell letarolniok, erőművek százait kell üzemeltetniök, hogy még erősebben és még erősebben dűbörögjön a Földön a sztálin-kantáta, a cola-dicsőség, a cigi-hozsánna, hogy az emberek elhiggyék, érdemes lemondani régi kultuszok emelő erejéről, és érdemes termelővé süllyedni, lakossá, fogyasztóvá, halálig tartó rabszolgaságot vállalni, eszméket, közösséget elárulva az életet feláldozni egy Vezérért, az újabb, majd legújabb és még újabb kocsiért, mosóporért, bútorért, azért a *bármiert*, amit holnap vagy holnapután fognak föltalálni és oltárra emelni.

Az áldozat ugyanis nem változott. Továbbra is az életet kell adni. A modern szociológia már percnyi pontossággal kiszámította, hogy melyik országban miért mennyi órát, hetet, évet kell áldozni.

Habár a bálványimádó igazán porszem, és ha kell, szívesen összevonja magát még kisebbre, de hiába, még mindig nagyobb az isteneinél, lévén ember. Ez a helyzet és arány elviselhetetlen és tarthatatlan: egyetlen pillanatnyi nyugalom elég ahhoz, hogy a dolog lelepleződjék. Ezért aztán futva kell élni — gyorsuló idő! —, rohanva, fejet leszegve mélyen meghajolni, tisztelettel és rögtön rajongani, bármit sodor az isten-dívat forgószele az oltárra.

Ez azonban kevés. Át kell rendezni a teret, hogy nagyobbak tessenek, és a történetnek új medret kell szabni. Adva van: a fejlődés csapásán. A történet legyen ezentúl gazdaságtörténet. Mérhető, vagyis „igazságos” és óriási a profit. Az egyén és a társadalom új célja: minél több és újabb cikk előállítására és gyors elhasználására azzal a harsogó propagandával, hogy az egész az emberért van. Az életprogram: egyre többet termelni, hogy egyre többet lehessen fogyasztani. A létezés módja a verseny lett, erre tanítanak az iskolák, a filmek, a pártok, a reklámok. Mondani se kell, hogy az öldöklő küzdelem nem szeretetben, tudásban, becsületességben folyik, nem is folyhat, és a verseny célja sem lehet Isten, hiszen Őhöz képest minden más legázolva odaérni, sőt egyedül sem lehet — aki erre törekszik, az az Ő versenyszabályai szerint utolsó lesz. A cél a szomszéd, őt kell lepipálni. A győztes leapacsolja a hűtőládát, a Mercedest, a bársonyszéket, az egy főre jutó dollárt, aztán csömört érez.

Győzött, mégse mondhatja, amit Péter mondott a színváltozáskor: jó nekünk itt! Bolond volna, hisz lelke minden testi falat után egyre éhesebb és a szomszédok is ott lihegnek a nyomában. Nincs pihenés, nincs gyönyörködés, nincs elnyugvás, loholni kell nagyobb akármu után...

A tér mintha tényleg tágasabb lenne és a mozgás szabadabb. A futók sorra dobják le a régi kötelékeket, melyek eddig összefűzték őket. Megszabadulnak gátlásaiktól, lelkiismeret-furdalásaiktól, felelősségérzetüktől s lám egyre sebesebben, egyre könnyedebben nyargalnak, gyarapszik a zsákmány, dől a pénz, a hatalom, a siker, itt az újság, ott a tévé az ő eredményeikről zeng, kinevezik őket, megválasztják, s nicsak, egy szabad trónus...

A kilátások kecsegtetőek, az út sima, széles: önmagunk átalakítása helyett alakítsuk át a világot, a másik embert. Ne emelgessünk, hanem alakítsunk, amerre lehet. A társadalmat, az életet, az eszményeket, a géneket. Kísérletezni kell — szigorúan másokon, hátha lehetne az önáldozat helyett valami jobbat... Aztán vagy bejön a kísérlet, vagy nem, eddig nem jött be, de a mengeleisták kísérletező kedve töretlen — egyre újabb és újabb áldozatokat sajtolnak ki a többiekből, a természetből.

Kevés. Minden vezér borzong alattvalói hideg árnyékától, amit nem képes fölmelegíteni semmilyen csúszás-mászás, talpnyalás, megalázkodás. Az árnyék árnyék. Hát még ha több van egymás mellett! Szét kell tehát ugrasztani az alattvalók közösségeit, le kell rombolni az eretnek-oltárokat: a vallásokét, a művészetét, az erkölcsét: higgyen ki-ki amiben akar és lássa szépnak, helyesnek, amihez kedve szottyán. Föl kell számolni a hagyományokat, melyek formát adtak házasságnak, köszönésnek, és a nemzeti meg a családi ünnepekét is törölni kell. Például az otthoni étkezéseket. Erőszakkal? Ugyan. Az eszközök egyre tökéletesebbek. A század nagy tanulsága, hogy amiért Sztálin sok millió embert megöletett, az McDonaldéknak milliárdos hasznot hozott: az ő csajkarendszerüket önként vállalta az egész művelt és szabad világ.

De még ez is kevés. Egyetlen árnyék is veszélyes. A megoldás, vagy ahol a történet most tart: szét kell bontani az alattvalót. Egyénné kell tenni, tömeg-atommá, töredékké, más szóval szakemberré, specialistává, aki nem teljes és végtelen emberként, Krisztus barátjaként vesz részt a történetben, hanem szakértőként, akire az egésznek csak bizonyos parcellája tartozik, az is csak a beosztása szerinti illetékességi körben. Aki ezt elhiszi, az féken tartható. Ha nyújtózni merészel, nyomban az orrára koppint a többi szakember, akinek a skatulyájába merészkedett — s máris alakul egy önszabályozó társadalom...

6.

A hőst lassacskán, észrevétlenül kiszorította a zseni. Hős persze továbbra is kell, hogyne, példakép is ugye az ifjúságnak, csak hát más idők járnak, a mostaniak nem alkalmasak...

A zseni újkori fejlemény. A csodálatos, az utolérhetetlen specialista, az okos, az ügyes, a virtuóz. Ő nem a személyével feszül az Abszolútumra, a korra, de a hazára sem, hanem azt a bizonyos tökéletes képességét villogtatja, azt a részt, amivel kiválik a tömegeből, a többi rész-ember közül. Bolond volna kockára tenni az életét: nincs belőle több, és szemmel láthatóan értékesebb a többiekénél. Nem vállal semmilyen egzisztenciális rizikót. A közösség érdekében — élve, egészségesen, gondoktól megkímélve többet tud használni neki akár áttételesen is... Hogy a közösségnek addig vége? Máris? Malheur.

Szent? Ki hiszi el, hogy ma is vannak szentek?

7.

A kultúra mint közösség, mint szívek együtt-emelkedése rezervátumokba szorult. Ugyan mit kezdhetnének vele a specialisták? A kultúra ugyanis egész, a specialistát pedig éppen az teszi, hogy rá az egész nem vonatkozik. Sőt, semmi se. Mármint személyre. Legföljebb mint szakemberre a szakkérdése. Hogy a többiről mi a véleménye, azt senki ne firtassa. Nincsen *joga* hozzá. Mellesleg ha firtatnák, az se jelentene sokat, mert őrá legkivált az élete, a véleményei, a meggyőződésai nem vonatkoznak. Lehet, hogy most éppen ezt és ezt mondja, de úgy él, ahogy akar, ahogy jólesik. Az életének nincsen középpontja, ha mégis: magánügy s oly rejtetten pislákol, hogy semmi fény nem jut ki belőle. Eszményei nemesek, mint a demokrácia vagy a fejlődés vagy a szocializmus, de az úgynevezett magánélettől jól elkülöníthetők.

8.

A kultúr-gyártás ezenközben lépést tart a termelés általános színvonalával és ütemével. Mérhetetlen mennyiségű műtárgy keletkezik új és új műfajokban, vadonás-frissen fölfedezett hordozók közvetítik üzenetüket, mely ismét csak szabad, nem köti kényszer, hogy híd legyen ég és föld között, hogy szép legyen, hogy a közösség lelkét mutassa, hogy megfeleljen bizonyos szakmai követelményeknek, elvégre bárki lehet művész, szabadok vagyunk. Az alkotások már definiálhatatlanok, mégis, a legszélsőbb esetek is egyeznek négy szempontból

I. a totalitásról lemondva valamilyen részproblémával foglalkoznak;

II. nem jelentenek életformát — legkevésbé alkotójuk számára;

III. megfelelnek az újdonság elvének;

IV. mengeleistik, tehát kísérletiek és a kísérletben a közönség a nyúl.

A műtárgy-ipart szabályozó elvek azonosak a szappan- vagy konfekcióiparáival. A műtárgyak státusszimbólumnak készülnek, vagy idénycikkeknek. A föl-fölelevenített vita száz éve eldőlt: a kultúra áru. Alantasabb egy jachtnál vagy nyaralónál, mert ezek képesek istenné emelkedni és leendő vásárlójuk életcéljává válni, míg egy könyv, egy kép, egy film tucatcikk. Nem jelentenek kivételt az úgynevezett híres mesterek — „zsenik” — alkotásai sem: ezek gyűjtése elsősorban teaurálás.

9.

Ám a konfliktus ott ég az emberben, korszerűben és régiben egyaránt: ha autóból, fogkrémből és egyáltalán mindenből, ami kapható és mi nem kapható, az a jó, ami új, még versből, sőt szerelemből is — sulykolták az AIDS előtti filmek, akkor lehet-e bármi régi, amit megtartani érdemes? Petőfi? Hazánk? Anyánk? Házastársunk? Mindegyik egyre öregebb, elhasználtabb. Barátaink szintén. És a vallásunk, az ízlésünk, a hitünk, a futballcsapatunk, az eszményeink is kopnak olykor, és nem is mindig sikeresek, márpedig ami se nem új, se nem sikeres...

Kidobni?

Mennyivel fejlettebb költő Majakovszkij Homérosznál?

Milyen alapon és min adjunk túl? Hol a határ szenilisedő édesanyánk és alig divatjamúlt kocsink között? Két könyv között? Egy átmeneti kabát és egy átmeneti izmus ihlette szobor között? A Császár és az Isten világa között?

10.

A vallás életforma. A keresztény a szeretet kettős főparancsában él, példaképe Krisztus. Minden cselekedete, gondolata innen ered, a legőszintébb törekvése a Császár és az Isten országa közti határt megtartani és semmiképp se odaadni a Császárnak azt, ami Istené. Ez a vállalkozás maga a történet: szívünk fölemelése az Úrhoz. A történelem pedig ott tart, ahol mi a személyes és közösségi életünkben: lépve, elbukva, a kegyelem édes segítségével megkapaszkodva.

A kultúra is csakis életforma lehet, bár a vallásnál valamivel lazább és engedékenyebb; üdv helyett életminőséget ígér. Például a magyar kultúrához tartozni annyit jelent, hogy a Szózat, a Baradlayak, Szindbád vagy a Bormester család életminőségére törekszünk, Csontváry szemével akarjuk nézni a világot, Bartók fülével hallgatni — természetesen a dolog mélyebb és távolról sem ennyire lexikális és intellektuális értelmében.

Az életforma rávilágít a Császár és az Isten országa közti különbségre. A Császáréban elég a könyvet megvásárolni, a képet megnézni, a hangversenyt meghallgatni, a Bibliát

bemagolni és a templomban kiadósan térdepelni. Isten világában mindez semmi, ahogy a szájmagyar sem tartozik a mi kultúránkhoz.

Civilizációnk az utóbbi évszázadok európai típusú fejlődésében lassacskán leoldotta magát nemzeti és vallási kapcsolairól és mostanára élesen szembekerült vallással és kultúrával. Kimondva-kimondatlan létrehozta a maga vallását és kultúráját: Isten helyett bálványokból, közösség helyett tömegnek, és teremtett fogalmi rendszert, koholt értékrendet.

Fogalmi igazi bitorló-fogalmak, a kultúra szavainak elbürokratizálásából keletkeztek. A civilizáció ugyanis okos, tudja, hogy hatalma illegitim, jogtalanul furakodott a kultúra helyére. Az illegitim hatalmak pedig mind bürokraták. Kénytelenek. A bitorlás a dolgok fejtetőre állítását jelenti, így a bürokrácia egyenesen arányos azzal a cinikus bizalmatlansággal, amit a hatalom tanúsít a nép iránt.

Nemzet — állam, erkölcs — jog, közösség — szervezet, tudás — diploma, család — egyke, szerelem — szeretkezés, eszme — párt, munka — termelés, élmény — információ. És így tovább. Gondolom, világos, hogy melyik fogalomcsoport a civilizációé, amely okos, praktikus érvekkel bekebelezni készül Isten birtokát. Könnyebbséget ígér: mennyivel egyszerűbb, célszerűbb, világosabb az államot szolgálni, mint a nemzetet, különösen olyankor, amikor a két fogalom szíjjelcsúszik. A szerelem gyönyörű, de ugyanakkor gond, baj, csalódás, viszont a szeretkezés mentálhigiénikus. A közösség gyanús és titokzatos és megfoghatatlan mint az élmény, ellenben a szervezet regisztrálható, ellenőrizhető, mint az információ.

A különbség a fogalompárok között szinte semmi, olykor tökéletesen egybeesnek, különbözőségük mégis alapvető. Ez akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a civilizáció alapértékével, az *újdonság* elvével kapcsolatba hozzuk őket. A nemzet, a család, az erkölcs, a szerelem, az élmény mind emel és mind életre szól, örök, szellemi. A civilizáció fogalmi ideiglenesek, szükség és érdek szerint változtatandók, testiek, önzésünk meghosszabbításai, egyik se emel, legföljebb eligazít a versenyfutásban. A versenyfutást, a világversenyt, ahogy nevezik, éppen az újdonság elvének trónra emelése indította be. Egyszerű eszme, demokratikus, bárki fölfoghatja, az újság, a reklám naprakészen közli is, hogy mi most az új. Hát nem kényelmes? Háromszoros Bármi a parancs tökéletes szabadságának!

Hogy mi most a tendencia, azt világosan mutatja az áttérések iránya: hányan cserélik föl a kultúrát civilizációra és viszont.

12.

A múlt században a tudományos előrejelzések arra mutattak, hogy a világ véget ér az egzaktul megismerhető határainál, következésképpen Isten nincsen, a vallás értelmetlenség, az ember metafizikai igényei babonák. A világ, az élet meg van oldva, legalábbis küszöbön áll a megoldás. A régi, vallásos kultúra megsemmisítendő lom, felednivaló botlás. Az új kultúra, az új világnézet, egyáltalán az új ember arcának kialakítója a tudomány lesz. A tudomány meg fogja adni a kielégítő válaszokat a lehetséges kérdésekre, továbbá közkinccsé teszi magát a népoktatás kiterjesztése által.

Az egyház civilizációba dermedve fogadta a támadást, a Teremtés természete választott helyette. Röviddel a századforduló után beigazolódott a jezsuita szólás: kutassatok, amit akartok, úgys Isten találjátok. A modern fizika megalapozói: Planck, Einstein, Heisenberg már konfliktus nélkül lehettek tudósok és hívők. Hamarosan kiderült az is, hogy nemcsak a tudósi világnézet nem azonos valamilyen ateista „tudományos” világnézettel, hanem a tudomány egyes megállapításai sem. Ezen a helyzeten sem az empiriokriticizmus, sem a genetika, a valószínűségszámítás, az atomfizika bizonyos ágai, a relativitáselmélet stb. elleni nyílt üldözés sem változtatott. A tudomány ideológiátlan maradt, mert objektív

akart lenni, így nem lett belőle Tudomány, vagyis Templom, Vallás; másodsorban egyszerű hívei már annyit se értenek hozzá, mint Mari néni a teológiához, harmadsorban altudományok altudományaivá esett szét, és művelőit specialistákká aprította, negyedsorban absztrakcióvá párolódott, ami semmit sem néz, nemhogy a világot. Ami néz belőle, az a szaktudomány, az pedig a saját kertecskéjében gyönyörködik.

Lett viszont a tudományból valami, ami a lehetséges legtávolabb állt tőle, ami ellen zászlóra tűzték: varázsige. És mint ilyen szentesítője mengeleista emberkísérleteknek, letorkolója kritikának, kétségnek, véleménynek, demokráciának, kutatásnak, cégére kultúrbóvliknak. Hangsúlyozom: nem a tudomány züllött így el, hanem a megnevezéséből képzett varázsige játssza ezt a prehistorikus bohócszerepet. Példaszerű a tudományosnak nevezkedő fantasztikus irodalom, film stb. zöme, melynek bárgyúságát és tudománytalanságát mágikus szerkentyűk villogása és koholt műszaki zsargon leplezi.

13.

Szellemileg visszahátráltunk a kereszténység elé, talán a Vízözön előtti káoszba. Páratlanul magas fokú technikai civilizációnk az embert gépkezelővé, lakossá, fogyasztóvá, specialistává darabolta. A tárgyak és a szervesetlen dologi viszonyok dzsungelében ez az azonosságát, személyét vesztett csonka lény ordít félelmében és isteneket teremt. Zavarában és hajszoltságában egy idény múlva ledönti őket, újakat állít s közben varázsigeiket üvöltöz: tudományos, modern, szocialista, forradalmi, haladó, korszerű, fejlődés, reform, humanitás — és így tovább. Egyiket se gondolja végig, de így van rendjén, a varázsige éppen arra szolgál, hogy végre ne kelljen gondolkodni. A helyzet csak úgy viselhető el, ha a dolgok helyébe mágikus idolkákat állítja és a szórakoztatóipar áldott csiklandása révén önmagától is megszabadul.

14.

Babonában, bálványimádásban élni tudatlanság, a tudatlanság pedig elveszetté teszi az embert. A modern identitászavarok innét erednek. A ki vagyok én kérdésre nem válasz az, hogy tejjelenőr, énektanár, programozó, de az se, hogy fiatal, gazdag, magyar, zsidó, amerikai, modern, fehér. Egyik se az egészhez való viszonyt jelenti, hanem valami gazdasági, szociális, etnikai és mindenképpen időleges kapcsolatot, mely átértékelődik, elmúlik azzal együtt, amihez köt.

A helyzet Istentől van. Csak őhozzá képest lehetséges fölfelé élni, emelni a szívünket, a társainkat és egyáltalán az egész teremtett világ növényeit, állatait, folyóit. Nagyjából ez a világ fölötti emberuralom lényege a rajta való hatalmaskodás, kizsákmányolás, leigázás, átalakítgatás helyett.

Isten nélkül, az ő szeretetének teremtő sugárzása nélkül nincsen mosoly az arcunkon s nem fonódnak össze együtt-emelkedésre a szívek. Nélküle nincsen kultusz, nincsen vallás, nincsen kultúra. Kultúrcikk-gyártás van, kultuszminisztérium, kulturális forradalom, kulturált véccé, kultúrfőlény, kultúrpezzimizmus és -optimizmus, kultúrafogyasztás és hasonlók.

Legkivált pedig magány, melyben mindenki azért ordít, tombol, robbant, hasogat, verekszik, öl, gyűjtogat, mert úgy véli, őt nem szereti senki, holott igazából azért magányos, mert ő nem szeret másokat.

Az új kor kulturális újjászervezését azok fogják elvégezni, akik ki mernek törni ebből a magányból, és szívből kimondják: Legyen meg a Te akaratod!